

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, December 2017, 6 (12): (301-305)

Yayın Değerlendirmesi / Book Review

Muammer İskenderoğlu*

Saruhan, Müfit Selim(ed.). *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Saruhan, Mufit Selim(ed.). *Moral Principles of Islam and its Philosophy*. Ankara: Grafiker Publication, 2013.

Ülkemizde son yıllarda önce değişik İlahiyat fakültelerinde açılan uzaktan bitirme programları, sonra da bir anda açılan yüze yakın yeni İlahiyat Fakültesi bu alanda öğrenci sayısının da bir anda kat be kat artmasına neden oldu. İyimser düşünüldüğünde akademik üretim ve yayıncılık açısından bu ümit verici bir gelişme olabilirdi. Sırf akademik çevreye veya öğrenciye hitap eden kaliteli çalışmalar yapılabilir ve bu çalışmalar daha geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşabilirdi. Aradan geçen birkaç yılın bu iyimser beklentileri adeta tükettiği söylenebilir. Akademik çevreye hitap eden eserleri bir kenara bırakarak burada öğrenciye hitap eden bir eser üzerinden iyimser beklentilerin nasıl tükendiğini göstermeye çalışacağım. Bu bağlamda *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi* adlı eseri öncelikle bir ders kitabında olması gereken konuların sistematik sunumu açısından değerlendireceğim. Ardından, genelde Türk akademik camiasının, özelde de İlahiyat camiasının en önemli etik ihlallerinden biri sayılan, bir yazarın başkasının çalışmalarından “Kopyala-Yapıştır”

---

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı.
Prof., Recep Tayyip Erdogan University, Divinity Faculty, Department of Philosophy of Religion.
Rize / Turkey (iskenderoglumuammer@gmail.com)
orcid.org/0000-0003-1857-9826

yöntemiyle intihal açısından eseri değerlendireceğim. Son olarak eserde akademik çevreye hitap etme ile öğrenciye hitap etme arasında bir ayırım yapıp yapılmadığını sorgulayacağım.

İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi Grafiker Yayınları'nın İlahiyat müfredatına yönelik ders kitapları serisinin bir ürünü olarak yayımlanmış. Bu bağlamda aynı seride diğer felsefe dersleri ile ilgili olarak *İslam Felsefesi Tarihi* (2012) ve *Din Felsefesi* (2014) gibi kitaplar da yayımlanmış. Bu kitapların her birisi için müstakil bir değerlendirme yapılması gerekiyor.

Öncelikle bir kitaptan, özellikle de bu kitap felsefe ile ilgili bir kitapsa, ilgili konusunun sistematik bir sunumu beklenir. *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi* İslam'da ahlâk konusunu sistematik bir şekilde sunuyor mu? Kitapta, editörünün başlangıçta kendisi veya bölüm yazarları ile bu konuyu nasıl sunacağına dair bir fikri çaba içerisine girdiğine dair bir işaret var mı? Ahlâk konusu düşünürler üzerinden tarihsel mi yoksa temel konular üzerinden mi tasnif edilip sunulmalıydı? Düşünürler herhangi bir ölçüte göre tasnif edilip o tasnife göre belli eğilimlerin temsilcileri olarak uygun alt başlıklar altında mı sunulmalıydı? Bir örnekle anlatmak gerekirse, Macid Fahri *Ethical Theories in Islam (İslam Ahlâk Teorileri)* adlı eserinde İslam ahlâkını nassî, kelamî, felsefî ve dinî olmak üzere dört temel kısma ayırmış ve her bir ahlâk düşünürünü uygun kısmın altında incelemiştir. Sorular çoğaltılabilir. Bu kısa yazımda bütün bu sorulara cevap arama veya değerlendirme yapma imkânına da sahip değilim. Bu nedenle örnek kabilinden bazı hususlara değinmekle yetineceğim.

Sistematik sunum ile ilgili açıkça ifade etmek gerekirse, eserde adeta bir *aşure çorbası* ile karşı karşıyayız: Ahlâk konusu hem düşünürler hem de temel konular üzerinden, bazen temel konu başlığı altında bir düşünür üzerinden sunulmuş. Her konu ve düşünür belli miktarda belli bölümlere serpiştirilmiş; bir konuyu biraz bir bölüm yazarı, biraz başka bir bölüm yazarı ele almış, bir düşünürü biraz bir bölüm yazarı, biraz bir başka bölüm yazarı ele almış. Dolayısıyla, okuyucunun/öğrencinin bu konu veya düşünürden kurtuluşu adeta imkânsız görünüyor. Söylemek istediklerimizi örnekler üzerinden anlatalım: İlk bölümün tahsis edildiği din ve ahlâk ilişkisi beşinci bölümde de bir alt başlık olarak tekrar karşımıza çıkıyor. Altıncı bölümde İslam ahlâkında başlıca perspektifler felsefî, kelamî, dinî ve tasavvufî olmak üzere dördü bir tasnife tabi tutuluyor ve her bir perspektif belli temsilciler üzerinden kısaca tasvir ediliyor. Bu tasnifteki felsefî ahlâk perspektifi temsilcileri müstakil olarak daha detaylı bir şekilde tekrar yedinci bölümde ele alınıyor, fakat

bunların bazılarında örnek metinler nedense “Türk İslâm Düşünce Tarihinde Ahlâk ve Örnek Metinler” başlıklı on üçüncü bölümde karşımıza çıkıyor. Tasnifin diğer iki perspektifi olan kelamî, dinî altıncı bölümdeki kısa değininin dışında adeta yok sayılmış görünüyor. Tasavvufî ahlak ise ilk olarak “İlahî Mânâ ve İsimlerin Müslüman Ahlâkına Etkileri” isimli alakasız gibi görünen başlık altında, daha sonra yukarıda bahsedilen on üçüncü bölüm ve diğer bazı bölümlerde karşımıza çıkıyor. Klasik amelî felsefenin üç temel kısmı olan bireysel ahlâk, aile ahlâkı ve devlet ahlâkından ikinci kısım olan aile ahlâkı on birinci bölümde adeta klasik felsefî ahlâk perspektifinin kaynaklarına atıfla değil de dinî ahlâkın üslubunu takiben bir vaaz üslubuyla yazılmış. Bu vaaz üslubu aslında kitabın birçok bölümünde karşılaştığımız bir üslup. Bu üslup “İslam’da ahlâk felsefesi olmaz, İslam’ın ahlâkı olur!” zihniyetinin yaklaşımıyla uyuşsa da “İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesinin ele alınacağı bu kitabın giriş cümlelerinde felsefeye ve felsefî düşünceye olan ihtiyacı vurgulamayı önemsiyorum.” (s. 11) diyen editörün yaklaşımıyla uyuşmasa gerek. Amelî felsefenin üçüncü kısmı, “Devlet Ahlâkı” başlıklı on ikinci bölümde ele alınmış, ama bu bölüm sadece Kınalızâde üzerinden işlenmiş. Kınalızâde tekrar on üçüncü bölümde “İslamî Dönem Türk Düşüncesinde Ahlâk” alt başlığında tekrar karşımıza çıkıyor. Örnekler çoğaltılabilir. Fakat yukarıda zikrettiğimiz örnekler kitapla ilgili bir kanaat oluşturmamız açısından yeterlidir. Yukarıda verdiğimiz *aşure çorbası* temsili üzerinden anlatmak gerekirse, bazı konu ve düşünürler belli bölümlere tekrar tekrar serpiştirilmiş, araya da konusu tam olarak anlaşılamayan ve on dört haftalık ders programında hangi haftada hangi bağlamda işleneceği belli olmayan bölümler serpiştirilmiş.

Şekille ilgili yukarıdaki değerlendirmelerin ardından içerikle ilgili değerlendirmelere geçebiliriz. Öncelikle bir telif eserden beklenen, o konuyla ilgili kaynakları ve temel tartışmaları hazmetmiş bir uzman olarak yazarının, kendi dil ve üslubuyla belli bir konuyu sistematik bir şekilde sunmasıdır. Üçüncü temel değerlendirme sorusu bağlamında, bu eserin bir ders kitabı olduğu ve her bir bölümün ayrı bir yazar tarafından yazıldığı göz önüne alındığında, her bir bölümün konusunun değişik kaynaklardaki bilgiler, tartışmalar ve değerlendirmelerin harmanlanarak, detaylara girmeden sade ve anlaşılır bir dille öğrenciye sunulması beklenir. Çoğu bölüm yazarının bu kitap için sunduğu metinde böyle bir çaba içerisine girdiklerinin bir işaretine rastlamak mümkün gözüküyor. Şayet bölüm yazarı o konu ile ilgili daha önce akademik çalışmalar yapmış ve akademik camiaya yönelik tez hazırlamışsa, bu kitap için ondan beklenen daha önce yazdığından

“Kopyala-Yapıştır” yapmak yerine, yazdıklarını akademik camiaya değil de öğrenciye hitap eder şekilde yeniden düzenlemesiydi. Şayet bölüm yazarının daha önce bölüm konusuyla ilgili bir yazdığı yoksa, ilgili kaynakları harmanlayıp kendi dil ve üslubuyla, fakat yine akademisyene değil, öğrenciye hitap eden bir üslupla bölümü hazırlamasıydı. Fakat bu ders kitabında ne ilk sınıftaki yazarlarda ne de ikinci sınıftaki yazarlarda böyle bir çabanın işaretlerine rastlıyoruz. Dahası bazı bölüm yazarlarının açıkça başkalarının eserlerinden “Kopyala-Yapıştır” ile bölüm hazırladıklarını görüyoruz. Örnekle ifade etmek gerekirse; altıncı bölümde bölüm yazarı/“intihalcisi” “Mutezile’nin Akılcı Ahlâk Perspektifi” alt başlığı altında Fahri’den uzunca bir bölüm ‘kopyala yapıştır’ yapıyor ve üzerinde biraz tahrif (?) yapıyor. Şöyle ki: Fahri, s. 53:

Önemli Mu’tezilî bilginlerinden biri olan Ebu’l-Hüseyn el-Hayyât (10. asır sonunda vefat etti) *Kitâbu’l-İntisâr* adlı eserinde değişik Mu’tezile okullarının üzerinde anlaştığı beş temel prensip sıralar. Bu prensiplerin beşincisi onun tarafından şöyle ifade edilir: ‘[ahlâken] tasvip edileni (*ma’rûf*) emretmek ve [ahlâken] yerleni (*münker*) yasaklamak.’ Bu ifadeyle ilgili en açık ve derli toplu açıklama 12. asır Eş’arî bilgini olan Muhammed eş-Şehristânî (ö. 1153) tarafından yazılan *el-Milel ve’n-Nihal*’da bulunur. O şöyle yazar: “Onlar (Mu’tezile) vahyin (*sem’*) gelmesinden önce bilginin temellerine ulaşmanın ve nimete şükretmenin vacip olduğu konusunda ittifak ederler. Yine onlar doğru (*husûn*) ve yanlışın (*kubûh*) akıl yoluyla bilinebilmesinin, doğruya uymanın ve yanlıştan sakınmanın zorunlu olduğu konusunda da uzlaşırlar. Allahü Teâlâ’nın peygamberler aracılığıyla insanlığa ulaştırdığı dinî teklif Allah’ın insanlara bir lütfudur. Bu onları imtihan etme vesilesidir. Dolayısıyla ‘helak olan açık bir delille helak olsun, yaşayan açık bir delille yaşasın’ (Kur’an, 8: 42).” (Şehristânî: c. I, s. 29.)

Demirkol, s. 130:

Mutezile âlimlerinin ittifak ettiği beş temel ilkedden biri olan marufu(iyi) emretmek, münkerden (kötüden) alıkoymak ilkesini mezhep âlimlerinin maksatlarına uygun olarak muhalif Eş’arî âlimi Şehristânî tarafından şöyle ortaya konulmuştur: “Onlar vahyin gelmesinden önce bilginin temellerine ulaşmanın ve nimete şükretmenin vacip olduğu konusunda ittifak ederler. Yine onlar husun (iyi) ve kubuhun (kötü) akıl yoluyla bilinebilmesinin ve iyiye uyup kötüden sakınmanın zorunlu olduğu konusunda da uzlaşırlar. Allahü Teala’nın peygamberler aracılığıyla insanlığa ulaştırdığı dinî yükümlülük Allah’ın insanlara bir lütfudur. Bu onları imtihan etme vesilesidir. Dolayısıyla helak olan açık bir delille helak olsun, yaşayan açık bir delille yaşasın.” (Şehristânî: c. I, s. 29.)

Bölüm yazarının intihali bu şekilde devam ediyor ve alt başlığın sonunda (Mutezile’nin Akılcı Ahlâk Perspektifi adlı bu kısım, büyük ölçüde Macid Fahri’nin İslâm Ahlâk Teorileri adlı kitabından [2004, s. 55-73] derlenerek oluşturulmuştur.)

notuyla bitiyor. Aynı intihali ve benzer notu bir sonraki ve daha sonraki alt başlıkların sonlarında da görüyoruz. Burada sorulması gereken soru şudur: Fahri'nin eserini yazmasından çeyrek asırdan fazla, Türkçeye çevirisinden de on küsur yıl süre geçmişken, Mu'tezilî veya Eş'arî kelamının ahlak perspektifi ile ilgili hiç mi çalışma yapılmamıştır? Bölüm yazarının bu çalışmalarla ilgili bir değerlendirmesi ve kendi katkısı yoksa bu bölümü niçin yazmaktadır? Ve de intihalin ismi ne zamandır "derlenerek oluşturma" olmuştur. Bu sorun sadece alana hiçbir katkısı olmayan yeni ders kitaplarının sorunu değil, aynı zamanda akademik tezlerin de sorunudur. Lakin intihalin ödüllendirilmesi de ülkemizin bir gerçeğidir.

Sonuç olarak, ülkemiz üniversite camiasının akademik çalışma yapma, ders kitabı hazırlama, halka yönelik popüler eserler üretme konusunda henüz ciddi bir çaba içerisine girdiği söylenemez. Nicelik artışının ardından nitelikli çalışmaların, işin gerçek ehli nezdinde hak ettiği yeri ve değeri bulması yeterlidir.

Saruhan, Müfit Selim(Ed.). "İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi". Değerlendiren:
Muammer İskenderoğlu. *RTEÜİFD* 12 (2017): 301-305.

